

BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIFLAR UYGULAMASINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

TEACHERS' VIEWS OF COMBINATION CLASSES

Ali Ekber ŞAHİN*

ÖZET: Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin birleştirilmiş sınıf uygulamasına (BSU) yönelik görüşlerini belirlemektir. Araştırma verileri, Ankara ilinde birleştirilmiş sınıf okutmakta olan 75 öğretmenle yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Araştırma kapsamındaki öğretmenler BSU'nun mesleki şevkleri ve motivasyonları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu, birleştirilmiş sınıflarda görev yapmak istemediklerini, bu uygulamanın bir an önce son verilmesi gereken bir uygulama olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin bir an önce son verilmesi yönünde görüş bildirdikleri bu uygulamanın çok sayıda üstünlüğünden söz etmeleri bu araştırmanın en ilginç sonucu olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Sözcükler: birleştirilmiş sınıflar, kırsal eğitim, birleştirilmiş sınıflarda öğretim

ABSTRACT: The purpose of this study is to find out teachers views of combination classes. Data of the study were collected through face to face interviews with 75 combination classroom teachers in Ankara. Participants reported that combination classes practice has negative effects on their professional eagerness and motivation. They also indicated that they prefer working in a single grade classroom instead of combination classes. Participants believe that combination classes practice must be ended as soon as possible. Although participant teachers mention some disadvantages of combination classes they create a long list about the advantages of combination classes which is the most interesting finding of this study

Key Words: combination classes, rural education, teaching in combination classes.

1. GİRİŞ

Birleştirilmiş sınıflar uygulaması (BSU), bir den fazla sınıfın aynı sınıfta birleştirilerek derslerin bir öğretmen tarafından sürdürüldüğü öğretim şeklidir. Bütün sınıfların oluşturulmasına yetecek sayıda öğrenci bulunamaması birleştirilmiş sınıf-

lar uygulamasının varlığının en önemli nedeni olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında öğretmen sayısının azlığı ve derslik yetersizliği diğer nedenler olarak sıralanabilir.

Türk eğitim sisteminde, BSU sadece ilköğretim birinci kademede uygulanmaktadır. Sekiz yıllık ilköğretim sürecinin ilk beş yılını ifade eden birinci kademe, "A grubu" ve "B grubu" olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar "A" grubunu, dördüncü ve beşinci sınıflar ise "B" grubunu oluşturmaktadır. Bu gruplar mihver dersler olarak adlandırılan Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersleri etrafında oluşturulmuştur. Bu gruplama dikkate alınarak okulun öğretmen, derslik ve sınıf mevcutlarına göre aşağıdaki birleştirilmiş sınıf şekilleri oluşturulabilmektedir:

- Tek öğretmenli okullarda A ve B grupları bir derslikte aynı öğretmen tarafından yönetilir.
- İki öğretmenli okullarda A grubu bir öğretmen, B grubu da diğer bir öğretmen tarafından okutulur.
- Üç öğretmenli okullarda bir öğretmen A grubundaki birinci sınıf öğrencilerini okutur. İkinci öğretmen A grubunun diğer iki sınıfını alır. B grubu ise üçüncü öğretmen tarafından okutulur.

Bir öğretmenli beş sınıflı ve iki öğretmenli beş sınıflı birleştirilmiş sınıf uygulamaları Türk eğitim sisteminde yaygın olarak sürdürülmektedir. Bu uygulama şekillerine ilişkin 2002-2003 öğretim yılına ait veriler Tablo 1'de sunulmuştur.

* Yard. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi - Ankara. alisahin@hacettepe.edu.tr

Tablo 1. 2002-2003 Öğretim Yılında Birleştirilmiş Sınıf Uygulaması Yapan Okul ve Öğrenci Sayıları

	Beş sınıflı		Dört sınıflı		Üç sınıflı		İki sınıflı		Toplam	
	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
Bir öğretmenli	6243	186713	686	13246	1018	20452	83	2310	8030	222721
İki öğretmenli	5172	261567	146	5535	266	6560			5584	273662
Üç öğretmenli	1604	95338	22	809					1626	96147
Dört öğretmenli	1051	47345							1051	47345
Diğer									1391	48395
Toplam									17682	688270

Kaynak: MEB. (2003). Milli eğitim sayısal veriler 2002-2003. Ankara: MEB Basımevi

Müstakil sınıflarda uygulanan ders programları aynen birleştirilmiş sınıflarda da uygulanmaktadır. Derslerin hedefleri, hedef davranışları ve içerikleri her iki uygulama şeklinde de aynıdır. Bu iki uygulama arasındaki temel farklılıklar öğretim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Temel farklılıklar ve birleştirilmiş sınıflara özgü durumlar şu şekilde sıralanabilir.

1. *Ortak dersler uygulaması:* 2003-2004 öğretim yılında birinci sınıf Hayat Bilgisi dersi üniteleri, A grubunda (birinci, ikinci ve üçüncü sınıf) ortaklaşa işlenecektir. Gelecek öğretim yılında yine üç sınıf birden ikinci sınıf ünitelerini, bir sonraki öğretim yılında ise üçüncü sınıf ünitelerini ortaklaşa işleyeceklerdir. Üç sınıfın üniteleri tamamlandıktan sonra tekrar birinci sınıf ünitelerine dönelecektir. B grubunda ise bu ortak ve dönüşümlü uygulama Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi üniteleri için yapılacaktır. MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18.05.2000 tarih ve 122 sayılı kararı ile ünitelerin işlenişinde Tablo 2'de belirtilen sıranın izlenmesi istenmiştir. A ve B gruplarını ayrı okutan öğretmenler Türkçe ve Matematik dışındaki ifade ve beceri derslerinin tamamını grubunda bulunan sınıflarla ortaklaşa işlerler.

Tablo 2. Mihver Derslerde Ünitelerin İşleniş Sırası

Öğretim Yılı	Hayat Bilgisi Programı	Sosyal Bil. ve Fen Bil. Programı
2000-2001	1. sınıf üniteleri	4. sınıf üniteleri
2001-2002	2. sınıf üniteleri	5. sınıf üniteleri
2002-2003	3. sınıf üniteleri	4. sınıf üniteleri
2003-2004	1. sınıf üniteleri	5. sınıf üniteleri

2. *Kendi kendine çalışma saatleri:* Öğretmen derslikte bulunan bir grup ya da sınıf ile birebir ders işlerken, diğer grubun ya da sınıfların kendilerine verilmiş çalışmalarını verimli bir şekilde yürütmelerini sağlar. Kendi kendine çalışmalar yoluyla öğrenciler öğrenme sürecinde daha fazla sorumluluk alırlar.

3. *Haftalık ders dağıtım çizelgesi:* Birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullarda haftalık ders dağıtım çizelgesi müstakil sınıf uygulaması yapan okullardan farklıdır. Bu çizelgelerde öğretmenli saatler ve kendi kendine çalışma saatleri belirtilmiştir. Tablo 3'de iki öğretmenli ve beş sınıflı birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan bir okula ait haftalık çalışma programının Pazartesi gününe ait bölümü sunulmuştur. Çizelgede büyük harfle yazılı dersler öğretmenli saatleri, küçük harfle yazılan dersler ise kendi kendine çalışma saatlerini ifade etmektedir.

Zorunlu eğitimin kesintisiz sekiz yıla çıkarılmasına ve zorunlu eğitimi destekleyici taşınmalı, pansiyonlu ve yatılı bölge ilköğretim okulu uygulamalarının yaygınlaştırılmasına rağmen birleştirilmiş sınıflar uygulaması Türk eğitim sisteminde niceliksel olarak geniş bir yere sahiptir.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ilköğretim okullarının son dört yılda genel ilköğretim sistemi içindeki yeri Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4 dikkatlice incelendiğinde 2002-2003 eğitim-öğretim yılında İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesindeki ilköğretim okullarının %51'i birleştirilmiş sınıf uygulaması yapmaktadır.

Tablo 3: İki Öğretmenli Beş Sınıflı BSU Haftalık Çalışma Programı

Günler	Dersler	Süre (Dakika)	A GRUBU			B GRUBU	
			1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
	1. Ders	40	HAYAT BİLGİSİ			SOSYAL BİLGİLER	
		10					
	2. Ders	40	MATEMATİK	Matematik	Matematik	SOSYAL BİLGİLER	
		30					
	3. Ders	40	Türkçe	TÜRKÇE	Türkçe	MATEMATİK	Matematik
		10					
	4. Ders	40	TÜRKÇE	Türkçe	Türkçe	Türkçe	TÜRKÇE
		80					
	5. Ders	40	BİREYSEL ve TOPLU ETKİNLİK			TÜRKÇE	Türkçe
		10					
	6. Ders	40	MÜZİK			MÜZİK	

Kaynak: MEB (2000). İlköğretim birleştirilmiş sınıflar öğretmen kılavuz kitabı. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası

Tablo 3: BSU'nun İlk Öğretim Okulları (İÖO) Okulları İçindeki Yeri

	1999-2000			2000-2001			2001-2002			2002-2003		
	İÖO	BSU	Oran	İÖO	BSU	Oran	İÖO	BSU	Oran	İÖO	BSU	Oran
Okul Sayısı	42642	25938	%60.8	35348	19559	%55.3	34213	16434	%48	34553	17682	%51
Öğrenci	9740008	907623	%9.3	10102552	957097	%9.5	10139221	901796	%8.9	9956022	861931	%8.7
Öğretmen	312663	29494	%9.4	330819	32919	%9.9	360700	35669	%9.9	375369	36496	%9.7

Kaynak: MEB. (2003). Milli eğitim sayısal veriler 2002-2003. Ankara: MEB Basımevi

Öğretmenlerin %9.7'si birleştirilmiş sınıf öğretmenidir ve öğrencilerin %8.7'si birleştirilmiş sınıflarda öğrenim görmektedir.

Türk Eğitim Sistemi içerisinde bu denli ağırlığı olan birleştirilmiş sınıflar uygulaması eğitim araştırmalarına yeterince konu edilmemiştir. Birleştirilmiş sınıflar uygulamasına değinen az sayıda akademisyen ve eğitim yöneticisi bu uygulamayı "ülke gerçeklerinin ortaya koyduğu bir zorunluluk" ve "Türkiye'nin önemli eğitim sorunlarından biri" olarak tanımlamışlardır (Binbaşoğlu, 1999; MEB, İlköğretim Programı, 1983).

Taşınmalı ilköğretim uygulaması, pansiyonlu ilköğretim uygulaması gibi uygulamaların başlatılması birleştirilmiş sınıflar uygulaması "sorununu" halletmenin en kesin yolu olarak görülmüştür. Ancak, gerek ailelerin taşınmalı ve pansiyonlu uygulamalara yönelik olumsuz tutumları, gerekse de bu uygulamalarda karşılaşılan finansman sorunları kapatılan pek çok birleştirilmiş sınıf uygulaması

yapan okulun tekrar açılmasını gerektirmiştir. Birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okulların kapatılmasının bir çözüm olmadığını, iyileştirilmelerine ve böylece kalitelerini arttırmaya yönelik çabalara gereksinim duyulduğu açıktır.

Birleştirilmiş sınıflar uygulamasını iyileştirme projeleri geçmiş yıllarda sınırlı da olsa gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunlardan en kayda değeni Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF tarafından "İlköğretimin Geliştirilmesi Projesi" kapsamında yürütülen Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretimin İyileştirilmesi çalışmaları olmuştur (Fidan ve Baykul, 1993). Bu iyileştirme sürecinde bir dizi materyal geliştirilmiştir.

Birleştirilmiş sınıf uygulaması sadece ülkemizde özgü bir uygulama değildir. ABD'de, Kanada'da ve Avrupa'nın pek çok ülkesinde özellikle iki ve üç sınıflı birleştirilmiş sınıf uygulamasına yaygın şekilde rastlanmaktadır. Örneğin, Kanada'da okulların %17'si, İngiltere'de de %19'u bir-

leştirilmiş sınıflar uygulaması yapmaktadır. (Mason&Stimson, 1994; Gayfer, 1991).

Birleştirilmiş sınıflar uygulamasının üstün ve zayıf yönlerine, öğretmenler tarafından tercih edilip edilmediklerine ilişkin ülkemiz dışında gerçekleştirilmiş pek çok araştırma bulunmaktadır. Veenman (1985), görüşme yoluyla elde ettiği veriler temelinde, Hollandalı öğretmenlerin, çok fazla planlama ve sınıf yönetimine ilişkin aşırı bir çaba gerektirdiği için birleştirilmiş sınıflar uygulamasını fazlasıyla güç bulduklarını, bu uygulamadan haz duymadıklarını ortaya koymuştur. Bununla beraber, öğretmenler bu araştırmada birleştirilmiş sınıfların sosyal etkileşime daha fazla olanak tanıdığını, öğrencilerin yardımlaşma ve kendi başına iş yapma becerilerinin daha fazla geliştiğini ifade etmişlerdir.

Brown ve Martin'in (1989) Kanada'da hem müstakil sınıf, hem de birleştirilmiş sınıf okutmuş olan öğretmenler üzerinde yaptığı araştırma, bu öğretmenlerin %79'unun müstakil sınıf okutmayı tercih ettiğini ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden sadece bir tanesi birleştirilmiş sınıfı tercih etmiştir. Öğretmenler, bu öğretim şeklinin, ders öncesi daha fazla hazırlık gerektirdiğini, ders içinde de konuları tartışacak yeterli zaman olmadığını belirtmişlerdir.

Galluzzo ve arkadaşlarının (1990) ABD'nin Kentucky eyaletinde 110 öğretmen ile yaptıkları yüz yüze görüşmeler, bu öğretmenlerin birleştirilmiş sınıfları, yüksek beceriler ile donanık, bağımsız çalışabilen, iyi davranışlara sahip öğrencilerin bulunduğu sınıflar olarak tanımlamalarına rağmen müstakil sınıf okutmayı tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Olumlu tutum sahibi öğretmenler, bu sınıflarda öğrencilerin öz denetim becerilerinin ve sınıf bütünlüğünün yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Olumsuz görüşler ise, zamanın yetmemesi ve engelleyici davranışların sıklığı üzerine yoğunlaşmıştır.

Mason ve Burns'un (1995) Amerika Birleşik Devletleri'nin California eyaletinin Güney bölgelerinde 35 birleştirilmiş sınıf öğretmeninden yüz görüşmelerle elde ettikleri veriler, bu öğretmenlerin önemli bir kısmının birleştirilmiş sınıflara yö-

nelik olumsuz bir tutuma sahip olduklarını ve bu okullarda görev yapmayı tercih etmediklerini göstermektedir.

Bu araştırma ile Ankara ilinde birleştirilmiş sınıf okutmakta olan öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflar uygulamasına yönelik düşünceleri elde edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

1. Birleştirilmiş sınıflar uygulaması yapan okullardaki öğretmenlerin ve bu öğretmenlerin sınıflarının genel özellikleri nelerdir?
2. Birleştirilmiş sınıflarda görev yapmak öğretmenlere neler hissettirmekte ve mesleki motivasyon üzerinde ne tür bir etki bırakmaktadır?
3. Öğretmenlere göre birleştirilmiş sınıflar uygulamasının üstün ve zayıf yönleri nelerdir?
4. Öğretmenler birleştirilmiş sınıflar uygulamasına ilişkin hangi değişikliklerin yapılmasını istemektedirler? BSU yapan bir okula ilk kez atanacak öğretmenlere neler önermektedirler?

2. YÖNTEM

2.1 Evren-Örneklem. Bu araştırmanın evrenini 2001-2002 öğretim yılında Ankara ilinde bir ve iki öğretmenli birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan 158 okulda görev yapan 180 öğretmen, örneklemini ise bu okullar içinden tesadüfî yöntemle seçilen 48 okulda görev yapan 75 öğretmen oluşturmaktadır.

2.2 Verilerin Toplanması. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen, okula ve öğretmene ait kişisel bilgileri de içeren 28 soruluk bir form kullanılarak yüz yüze görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler ortalama olarak 44 dakika sürmüştür. En kısa görüşme 30 dakika, en uzun görüşme ise 75 dakikada tamamlanmıştır.

2.3 Verilerin Analizi. Her bir soru altında 75 öğretmenin soruya verdikleri yanıtlar sıralanmıştır. Bu yanıtlar içerisinde benzer ifadeler belirlenerek kategoriler oluşturulmuş, görüş farklılıkları ve benzerlikleri tablollaştırılmış, bunlardan frekans ve yüzdeler alınmıştır. Bazı sorulara bir öğretmenden gelen yanıtlar birden fazla ifade içermiştir (örneğin birleştirilmiş sınıfların zayıf ve üstün yönlerine ilişkin). Bu durumlarda benzer ifadelerin toplam fre-

kansı ve yüzdesi hesaplanarak sunulmuştur. Bu nedenle frekans toplamları araştırmada yer alan öğretmen sayısını geçmiş görünmektedir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1 Birleştirilmiş sınıflar uygulaması yapan okullardaki öğretmenlerin ve bu öğretmenlerin sınıflarının genel özellikleri nelerdir?

Araştırma kapsamında yer alan birleştirilmiş sınıflarda görev yapan öğretmenlerin 42'si (%56) kadın, 33'ü (%44) erkektir. Bu öğretmenlerin %53'ü 24-31 yaş grubuna dahildir.

Tablo 5 incelendiğinde genç bir öğretmen kitle-sinin bu okullarda görev yaptığı görülebilir. Öğretmenlerin %60'ı da 1 ile 5 yıl arasında bir mesleki deneyime sahiptir. Bu öğretmenlerin %70'nin birleştirilmiş sınıf uygulamasına ilişkin deneyimi 1 ile 4 yıl arasındadır. Deneyimi 10 yılın üzerinde olan öğretmenlerin oranı %20'dir. Bu bulgular dikkate alındığında genç ve birleştirilmiş sınıflar deneyimi az, mesleğe yeni başlamış öğretmenlerin bu okullarda görev yaptığı söylenebilir.

Öğretmenlerin yaklaşık %90'ı evlidir ve bu öğretmenlerin 2/3'si okulun bulunduğu çevre dışında, il ya da ilçe merkezinde yaşamakta, okula günlük birlik gidiş geliş yapmaktadır. Bu bulgu öğretmenlerin görev yaptıkları çevre ile etkileşimlerinin oldukça sınırlı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada yer alan öğretmenlerin %69'u birinci, ikinci ve üçüncü sınıflardan oluşan A Grubunun, %20'si dördüncü ve beşinci sınıflardan oluşan B Grubunun öğretmenidir. Beş sınıflı birleştirilmiş sınıf okutan öğretmenlerin oranı %11'dir. Öğretmenlerin yaklaşık %90'ının öğretim faaliyetlerini tek grup ile sürdürmeleri önemli bir üstünlük olarak

Tablo 5. Katılımcıların Yaş Gruplarına Dağılımı

Yaş Grubu	Frekans (f)	Yüzde (%)
24-27	16	21,33
28-31	24	32,00
32-35	14	18,66
36-39	7	9,33
40-43	8	10,66
44-	6	8,00
Toplam	75	100,00

görülebilir. Sadece sekiz öğretmen birleştirilmiş sınıf uygulamasının en zor şekli olan beş sınıflı uygulama yapmaktadır.

Sınıf mevcutları dikkate alındığında da uygulamayı destekleyici bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Sınıfların yaklaşık %63'ünde öğrenci sayısı 20 ya da daha azdır. Öğrenci sayısı 30'dan fazla olan sınıfların oranı sadece %5'tir. Sınıf mevcutlarına ilişkin bulgular Tablo 6'da özetlenerek sunulmuştur.

Tablo 6. Katılımcıların Sınıflarındaki Öğrenci Mevcutları

Öğrenci Sayısı	Frekans (f)	Yüzde (%)
5-10	10	13,33
11-15	16	21,33
16-20	21	28,00
21-25	19	25,33
26-30	5	6,66
31-35	2	2,66
36 ve üstü	2	2,66

Araştırma kapsamındaki öğretmenlerin sadece %47'si sınıf öğretmeni yetiştiren bir yüksek öğretim programından mezun olmuştur. Öğretmenlerin %10'u eğitim fakültelerinin öğretmen yetiştiren diğer bölümlerinden, %43'ü ise İktisadi ve İdari Bilimler, Ziraat, Fen-Edebiyat ve Mühendislik Fakültelerinden mezundur.

Öğretmenlerin %73'ü hizmet öncesi meslek eğitimlerinde birleştirilmiş sınıf uygulamasına ilişkin herhangi bir ders almamıştır. Bu öğretmenlerin %93'ü bunun eksikliğini hissettiğini belirtmiştir.

"Birleştirilmiş sınıflara ilişkin herhangi bir dersimiz olmadı. Eksikliğini göreve ilk kez başladığımda hissetmişim. Bu gün bazı eksikliklerimi gidermeme rağmen hala böyle bir ders almamış olmamın eksikliğini duyuyorum."

"Birleştirilmiş sınıfın ne olduğunu dahi bilmiyordum. Deneme yanılma yoluyla bir şeyler öğrendim. Keşke böyle bir ders alabilseydim."

Birleştirilmiş sınıflara ilişkin bir ders alan öğretmenlerin oranı %27'dir. Bu öğretmenlerin %55'i bu dersin katkısını gördüklerini belirtirken, öğretmenlerin %45'i aldıkları derste uygu-

lama boyutu bulunmadığından dersin öğretmenliklerine hiçbir katkı sağlamadığını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimde birleştirilmiş sınıflara ilişkin verilecek bir dersin içeriğinde bulunmasını gerekli gördükleri konular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim Dersinin İçeriği

İçerik	Frekans	%
Planlama çalışmaları	53	70,6
Birleştirilmiş sınıflarda öğretmenlik uygulaması	45	60,0
Birleştirilmiş sınıfların genel özellikleri	32	42,6
Kendi kendine çalışma saatlerinin etkin kullanımı	26	34,6
Çevre analizi ve aile ile iletişim	19	25,3
Psikolojik hazırlık	17	22,6
Sınıf yönetimi	16	21,3
İlköğretim programının BSU özelliklerine uygun kullanılması	16	21,3
İdari işler	15	20,0
Zaman yönetimi	8	10,6
Materyal geliştirme	7	9,3
Birinci sınıf öğrencilerinin hassasiyeti	6	8,0

Tablo 7'de de belirtildiği gibi, planlama, uygulama ve kendi kendine çalışma saatlerinin düzenlenmesi hizmet öncesi eğitim kapsamında edinilmesi gereken yeterlikler olarak görülmektedir.

3.2 Birleştirilmiş sınıflarda görev yapmak öğretmenlere neler hissettirmekte ve mesleki motivasyon üzerinde ne tür bir etki bırakmaktadır?

Hizmet öncesi eğitimlerinde birleştirilmiş sınıflara ilişkin olarak kuram ve uygulama boyutunda yeterli deneyimi bulunmayan bu öğretmenlerin, "ilk kez birleştirilmiş bir sınıfla karşı karşıya kaldığınızda neler hissettiniz?" sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 8'de özetlenmiştir.

Birleştirilmiş sınıflarda ilk kez göreve başlayan öğretmenler başarısızlık, yalnızlık ve kendine güvensizlik duygularını yoğun olarak yaşadıklarını ifade etmişlerdir. İki öğretmen, ilk kez birleştirilmiş sınıf ile karşılaştığında neler hissettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Tablo 8. Birleştirilmiş Sınıf Öğretmenlerinin Göreve Başladıklarında Hissettikleri

Öğretmenin hissettiği	Frekans	%
Yeterli olamama korkusu	50	66,6
Mesleki yalnızlık	32	42,6
Kendine güvensizlik	21	28,0
Çaresizlik	17	22,6
Panik	16	21,3
Endişe	10	13,3
Şaşkınlık	9	12,0
Bocalama	9	12,0
Tedirginlik	6	8,0
Heyecan	6	8,0
Sorumluluk	6	8,0

"Kendimi yalnız, güçsüz, sahipsiz ve kimsesiz hissettim. Beni mezun eden kurumun bana destek olmasını, arayıp sormasını istedim, olmadı. Başka yol kalmayınca tek başıma savaşmayı öğrendim."

"Panik bir haldeydim. Doğrusu ben de dahil olmak üzere danıştığım hiç kimsenin (bu işi yapanların da) bu işi bilmediklerini, idare ettiklerini gördüm. Kendimi eksik hissetmekteydim, hala aynı eksiklik hissini taşıyorum. Çok kötüydüm, büyük bir yalnızlık hissettim, kendime olan güvenim yok olup gitti."

Hiç beklemediği bir öğretim ortamıyla karşılaşarak, karmakarışık duygular yaşayan bu öğretmenlerden 36'sı (%48) birleştirilmiş sınıf öğretmeni olarak görev yapmalarının mesleki şevkleri ve motivasyonları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ifade etmiştir.

"Olumsuz etkileri var. Birleştirilmiş sınıf öğretmeni olarak ikinci sınıf bir öğretmen olarak görülmüyoruz. Her şey zor ve bu şevkinizi kırıyor."

"Kendimi itilmiş ve unutulmuş hissediyorum. Bu koşullarda birleştirilmiş sınıflarda öğretmen olarak çalışmak istemiyorum. Bu uygulamanın amaca hizmet ettiğini de düşünmüyorum."

Görüşülen öğretmenlerin 30'u (%40) ise olumlu etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler, birleştirilmiş sınıf özelliklerinden kaynaklanan güçlüklerin kendilerini daha fazla çaba göstermeye ittiğini ifade etmektedirler.

"Aksine beni daha da çok motive etti. Çünkü, çok eksikim olduğunu, kendimi daha çok geliştirmem gerektiğini ve bu işin daha büyük bir sorumluluk gerektirdiğini gördüm."

"Birleştirilmiş sınıflarda devamlı araştırmak zorundasınız. Bu nedenle motivasyonumuz artıyor ve kendinizi geliştirebiliyorsunuz. Çok dikkatli olmak zorundasınız, çünkü sorumluluğunuz çok fazla."

Öğretmenlerin %40'ı birleştirilmiş sınıfların mesleki şevk ve motivasyonları üzerindeki olumlu etkilerinden söz etseler de müstakil sınıf ile birleştirilmiş sınıf arasında bir tercih yapma şansını kendilerine verilirse müstakil sınıfı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan 75 öğretmenin 72'si (%96) müstakil sınıfta öğretmenliği tercih etmiş, sadece üç öğretmen (%4) tercihinin birleştirilmiş sınıflardan yana yapmıştır.

Öğretmenlere bu tercihlerinin gerekçesi sorulduğunda müstakil sınıfı tercih edenler; planlamanın kolay oluşu (%36), daha verimli olacağı inancı (%34), öğretim yükünün az oluşu (%33), aynı yaş ve düzeyde öğrencilerle çalışma isteği (%16) ve sınıf yönetiminin güç olmaması nedeniyle tercihlerini bu yönde kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenci sayısının azlığı, okulların doğa ile iç içe olması, mesleki doyumun fazla olması, öğretim sürecinin zevkli olması, üst yöneticilerin baskısından ve denetiminden uzak olunması birleştirilmiş sınıfları tercih eden öğretmenlerin gerekçeleri olarak sıralanmıştır.

3.3 Öğretmenlere göre birleştirilmiş sınıflar uygulamasının üstün ve zayıf yönleri nelerdir?

Öğretmenler birleştirilmiş sınıflarda görev yapmak istememektedirler. Birleştirilmiş sınıflar uygulamasının güç yönleri bu isteksizliğin bir nedeni olarak düşünülebilir. "Bu uygulamanın güç yönleri nelerdir?" sorusuna, öğretmenlerin verdikleri yanıtlar Tablo 9'da özetlenmiştir.

Araştırma kapsamındaki öğretmenlerin vurguladıkları güçlükler büyük ölçüde öğretim sürecinde karşılaşılan güçlüklerdir. Öğretmenlerin meslek bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ile bu güçlüklerin önemli bir bölümünün giderilmesi olasıdır. Ürüne yönelik güçlükler hemen hemen hiç değinilme-

Tablo 9. BSU'nun Güç Yönleri

Güçlükler	f	%
Sınıf yönetiminin zor olması	51	68
Planlamanın uzun ve can sıkıcı olması	43	57.3
Kendi kendine çalışma saatlerinin verimsiz geçmesi	32	42.6
Yeterli zamanın olmaması	26	34.6
Mesleki yalnızlık ve yardım alamama	23	30.6
Öğretim yöntem ve tekniklerinin çeşitlendirilememesi	22	29.3
Sınıfta yaş ve düzeyin farklı olması	21	28
Çevrenin okula ilgisizliği	18	24
Öğretim yükünün fazlalığı	10	13.3
Materyal eksikliği	9	12
Beş sınıfın ders içeriklerine hakimiyet	8	10.6
İdari işleri de yürütme zorunluluğu	6	8

miştir. Öğretmenlerin BSU'nun güç yönlerine ilişkin şu ifadeleri dikkat çekicidir:

"Sınıfıma hakim olamıyorum. Kendi başlarına başka şeylerle ilgileniyorlar. Bazen kendi kendine çalışma saatleri ile sesli saatler birbirinin içine giriyor. Öğrencilere istenilen düzeyde kendi kendine çalışma alışkanlığı kazandırılmadığında iş güçleşiyor."

"Farklı düzeyde ve yaşta bir çok öğrencinin aynı sınıfta olması bir problem kaynağı. Bütünlük oluşturmak zor. Yararlı olamadığım hissini yoğun yaşıyorum. Ödevli öğrencilerin sıkılmaları ve engelleyici davranışlar göstermeleri sesli grubun ilgisini dağıtıyor. Öğretmen güçlüklerin ortasında kendine olan güvenini de yitiriyor."

Öğretmenler, birleştirilmiş sınıflar uygulamasının güçlükleri yanında, çok sayıda üstün yanından da söz etmişlerdir. Sözü edilen üstünlükler hem sürece hem de ürüne ilişkindir. Öğretmenlerin BSU'ya ilişkin olarak vurguladıkları üstünlükler Tablo 10'da özetlenmiştir.

Öğretmenlere BSU'nun üstün yönleri sorulduğunda öğretmenlerin, "Avantajlı bir yönünün bulunduğunu düşünmüyorum." ya da "Pek fazla üstün bir yönü yok aslında." gibi ifadelerin ardından pek çok üstünlüğü sıraladıkları belirlenmiştir. Bir öğretmenin bu soruya verdiği yanıt aynen aşağıdaki gibidir:

Tablo 10: BSU'nun Üstün Yönleri

Üstünlükler	f	%
Her öğrencinin potansiyeline uygun öğrenme fırsatı sunması	45	60
Öğretimin rekabetten çok yardımlaşmayı ve dayanışmayı desteklemesi	31	41.3
Farklı yaş, yetenek ve deneyime sahip öğrenciler arasında yoğun bir etkileşime fırsat vermesi	28	37.3
Alt sınıflardaki öğrencilerin üst sınıf konularından önceden haberdar olması	27	36
Kendi kendine çalışma alışkanlığını kazandırması	25	33.3
Öğrencilerin temiz ve saygılı olması	21	28
Öğrencilerdeki öğrenme isteğinin daha fazla olması	21	28
Geçmiş öğrenmeleri tekrar imkanının daha fazla bulunması	20	26.6
Alt sınıftaki öğrencilerin üst sınıf bilgilerini edinebilmeleri	19	25.3
Öğrencilerin sorumluluk bilincinin daha fazla gelişmesi	18	24
İşleyişte işe yarar bir esnekliğin olması	16	21.3
İnsan ilişkilerini geliştirici olması	16	21.3
Üst sınıf öğrencilerinin öğretmene yardım etmesi	15	20
Öğrencilerin birbirlerinden utanmadan, çekinmeden kendilerini ifade etmesi	15	20
Öğrencilerin sosyal yanlarının güçlü oluşu	14	18.6
Bazı dersler gibi oyunların da ortak olması	13	17.3
Grupla çalışma becerilerini artırması	11	14.6
Sınıf mevcutlarının az olması	10	13.3
Öğrenciyi etkileyebilecek güvenlik sorunlarının olmaması	9	12
Öğrenme-öğretme sürecinin öğrenci merkezli oluşu	8	10.6
Okul çevre ilişkilerinin yoğun olması	7	9.3
Ekonomik bir uygulama olması	5	6.6
Çevrenin öğretmene saygı duyması	5	6.6
Mesleki gelişimi teşvik etmesi	5	6.6
Bireysel yeteneklerin ortaya çıkmasının daha kolay olması	3	4
Öğrenciyi aile ve çevre ortamında tanıma için daha çok fırsat sunması	3	4
Öğretmen üzerindeki baskının az olması	3	4

"Pek fazla yok aslında, fakat alt sınıflar üst sınıfların derslerini seviyelerine uygunsa izleyebilirler, üst sınıflar için ise geçmiş öğrenmeleri tamamlama ve tekrar şansı her zaman var. Ayrıca arkadaşlık ilişkileri gelişiyor, farklı yaşlar kaynaşiyor. Büyükler küçüklere yardımcı oluyor. Öğretmen her bir çocuğu aile ortamında tanıma fırsatını daha fazla buluyor. Öğrencilerde sorumluluk alma, kendi kendine iş yapma, birlikte çalışma alışkanlıkları hızla gelişiyor..."

BSU'nun üstünlüklerine ilişkin dikkat çekici diğer ifadelerden iki örnek aşağıda sunulmuştur:

"Öğrenci sayısının az oluşu önemli bir avantaj. Öğrenciler birbirlerine ve birbirlerinin haklarına daha saygılı. Öğrenciler daha bir kaynaşmış görünüyor. Onları sabırlı ve iyi dinleyen öğrenciler olarak ifade edebilirim. Az öğrenciyle de sınıf yönetimi daha da kolay."

"BSU'da öğretmen üzerinde dış denetim hemen hemen hiç yok. Bu da öğretmene işleyişte esneklik kazandırıyor. Baskının yokluğu rahat hareket imkanı sağlıyor."

Öğretmenler birleştirilmiş sınıf uygulamasının çok sayıda üstün yönünden söz etmişlerdir. Buna rağmen, "BSU'ya son verilmeli mi, yoksa sürdürülmeli mi?" sorusuna öğretmenlerin 68'i (%91) "son verilmeli" şeklinde yanıt vermiştir. Sadece 7 öğretmen (%9) bu uygulamanın sürdürülmesinden yanadır. Farklı bir öğretim uygulaması olarak pek çok üstünlüğü öğretmenler tarafından sıralanan birleştirilmiş sınıflara ilişkin yine aynı öğretmenler tarafından böylesine yüksek düzeyde olumsuz bir tutum geliştirilmiş olması; ulaşım, barınma, sosyal yaşam, çevre ile ilişkiler, temel ihtiyaçların karşılanmasındaki güçlükler gibi değişkenlerle ilişkilendirilebilir.

3.4 Öğretmenler birleştirilmiş sınıflar uygulamasına ilişkin hangi değişikliklerin yapılmasını istemektedirler?

Öğretmenlerin 45'i (%60), "Yetki sizde olsaydı BSU'ya ilişkin olarak neleri değiştirmek isterdiniz?" sorusuna "Tamamen uygulamadan kaldırdım" yanıtını vermiştir.

"BSU'yu tümünden kaldırmak için çalıştım. Onunla ilgili yapılacak değişikliklerin iyi sonuçlar ortaya çıkaracağına inanmıyorum."

"BSU'yu kaldırırdım. Değiştirilecek ne var ki?"

Dikkat çekici diğer öneriler Tablo 11'de sunulmuştur. Öğretmenlerin önerilerinin önemli bir kısmı BSU'nun güç yönlerine yönelik çözüm önerileri niteliğindedir.

Tablo 11. BSU'ya İlişkin Değişiklik Önerileri

Değişiklik Önerileri	f	%
Tamamen uygulamadan kaldırdım	45	60
BS öğretmenlerine daha fazla ödeme yaptım	21	28
BS öğretmeni yetiştiren hizmet öncesi öğretmen yetiştirme programları açardım	12	16
Beş sınıflı tek öğretmenli uygulamaya son verip, en az iki öğretmen atardım.	12	16
Kendi kendine çalışma saatleri için bol materyal hazırlattım	12	16
BSU'na özel programlar geliştirir uygulattım	12	16
Araç gereç yönünden daha donanımlı hale getirdim	8	10.6
Okul binalarının bu uygulamanın özelliğine uygun şekilde inşa ettirdim.	6	8
Planları hazır yapılmış olarak öğretmenlere sundum	3	4
Birinci sınıflı mutlaka müstakil sınıf yaptım	2	2.6

Araştırmaya katılan öğretmenler "ilk kez birleştirilmiş sınıfta görev yapacak öğretmenlerin Tablo 12'da belirtilen hazırlıkları yapmalarını önermişlerdir.

Yukarıda sıralanan öneriler incelendiğinde görev yeni başlayacak öğretmenlere "problemleri kendi başına çözmeye hazır ol" mesajının iletilmek istendiği görülmektedir. Bu mesaj bir öğretmenin şu ifadesinde daha açık bir şekilde iletiliyor:

"Yeni başlayacak bir öğretmen BSU ile ilgili kaynakları edinmeli. Danışacak kişi bulmak güç. Teftiş Kurulu Başkanına danışma gereği duydu-

Tablo 12. BSU Yapan Bir Okula İlk Kez Atananlara Öneriler

Önerilen Hazırlık	f	(%)
Yanına BSÖ ile ilgili kaynakları almalı	52	69.3
Görev yeri hakkındaki ön bilgilere hemen ulaşmalı	36	48
Birleştirilmiş sınıf öğretmenleriyle görüşmeler yapmalı	36	48
Psikolojik olarak kendini hazırlamalı	17	22.6
Yanına çok çeşitli kırtasiye malzemesi almalı	14	18.6

ğumda bana 'Sistem bunu düşünmüyor, siz neden düşünüyorsunuz?' gibi bir yanıt verdi. Böyle bir yanıtla karşılaşmak istemiyorsanız yanınıza yeterince kaynak alın."

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Birleştirilmiş sınıflarda hizmet öncesi eğitimleri ve mesleki deneyimleri itibarıyla BSU'ya hazır olmayan bir öğretmen grubu görev yapmaktadır. Kuram ve uygulama boyutunda BSU'ya ilişkin yeterlikleri sınırlı olan öğretmenler bu uygulamayla ilk kez karşılaştıklarında "yeterli olamama korkusu", "mesleki yalnızlık", "kendine güvensizlik" gibi duyguları yoğun olarak yaşamaktadırlar. Bu duygular öğretmenlerin mesleki şevkleri ve motivasyonları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

BS öğretmenlerinin hemen hemen tamamı müstakil bir sınıfta öğretmenlik yapmak istemektedir. Araştırma kapsamındaki öğretmenler BSU'ya ilişkin olarak sınırlı sayıda güçlükten söz etmişlerdir. Sözü edilen güçlüklerin önemli bir kısmı müstakil sınıflarda da karşılaşılabilecek türdendir. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda BSU'nun üstünlüklerine ilişkin uzun bir liste oluşturulmuştur. Buna rağmen öğretmenlerin %91'i bu uygulamaya son verilmesini istemektedir. Öğretmenlerin BSU'nun üstünlüklerine ilişkin sıraladıkları maddeler göz önüne alındığında bu uygulamanın sonlandırılma gerekçesi olarak uygulama süreci ve sonuçları dışındaki ulaşım, barınma, sosyal yaşam, temel ihtiyaçların karşılanmasındaki güçlükler gibi gerekçelerin varlığından söz edilebilir.

Bu araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak sunulacak öneriler uygulamada yer alan öğretmenlerin

önerileriyle büyük ölçüde benzerlik taşımaktadır. Bu öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. İlköğretim bölümlerinin sınıf öğretmenliği ana bilim dalı programında haftada iki saat teorik bir ders olarak okutulan "Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim" dersine haftada en az iki saat uygulama saati eklenmelidir. Bunun yanında "Öğretmenlik Uygulaması" dersi bütünüyle BSU yapan okullarda tamamlanmalıdır.
2. Birleştirilmiş sınıflarda ilk kez görev yapacak öğretmenlerin tek öğretmenli ve beş sınıflı okullara atanmamalarına özen gösterilmelidir. Bu öğretmenler birleştirilmiş sınıf deneyimi olan öğretmenler yanında görevlendirilip bu uygulamaya ilişkin mesleki gelişimleri desteklenmelidir.
3. BSU'da görev alan öğretmenlerin öğretim yükleri dikkate alınarak maaş ve ders ücretinde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
4. BSU'nun özellikleri dikkate alınarak ders programları yeniden ele alınmalıdır.
5. Kendi kendine çalışma saatleri için derslerin hedeflerinin gerçekleşmesine katkı sağlayacak ders araç-gereç ve materyalleri hazırlanmalı ve bu okullara gönderilmelidir.
6. BSU yapan okulların iş günü toplamları ve tatil süreleri bu okulların özelliklerine göre yeniden düzenlenmelidir. Mevcut yarıyıl tatiline ek olarak her bir yarıyıl ortasında birer haftalık iki tatil süresi yer almalıdır. Bu düzenleme çevresel koşulların öğretmen üzerinde yarattığı psikolojik etkileri bir ölçüde azaltabilir.

7. Eğitim yöneticileri BSU'nun eğitim sisteminin önemli bir problemi olduğu düşüncesinden vazgeçmeli, güçlüklerle çözümler üretirken üstünlüklerin desteklenmesi yönünde stratejiler geliştirmelidirler.
8. Müstakil sınıf uygulaması yapan okulların BSU'nun üstün yönlerini yaratan yapı, yöntem ve stratejilerinden yararlanmaları ve bunları kendi süreçlerine transfer etmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Binbaşıoğlu, C. (1999). *Birleştirilmiş sınıflarda öğretim*. Ankara: Anı Yayınları.
- Brown, K. G. ve Martin, A. B. (1989). Student achievement in multigrade and single grade classes. *Education Canada*, 29,16-18.
- Fidan, N. ve Baykul, Y. (1993). *Birleştirilmiş sınıflarda öğretim öğretmen rehberi*. Ankara:
- Galluzzo, G. R., Cook, C. R., Minx, N. A. ve Neel, J. H. (1990). *The organization and management of split-grade classrooms: A report of teachers' and principals' responses*. Charleston, WV: Appalachia Educational Laboratory
- Gayfer, M. (1991). *The multi-grade classroom: Myth and reality*. Toronto: Canadian Education Association.
- Mason, D. A. Ve Burns, R. B. (1995). Teachers' views of combination classes. *The Journal of Educational Research*, 89, 1, 36-45.
- Mason, D. A. ve Stimson, J. (1994). *A national survey of combination and nongraded classes*. California: California Educational Research Cooperative.
- MEB. (2000). *İlköğretim birleştirilmiş sınıflar öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası.
- Veenman, S., Lem, P. ve Winkelmolen, B. (1985). Active learning time and achievement in mixed age classes. *Educational Studies*, 13,1, 75-89.